

Kültür Politikası: Kısa Bir Değerlendirme

Fusun Üstel

ORCID: 0009-0008-4705-6737

E-Posta: fusunustel@gmail.com

Kültür politikasının bir kamu politikası çerçevesinde Batı devletlerinin gündemine geldiği 2. Dünya Savaşı sonrası Refah Devleti uygulamalarından¹ bu yana, köprünün altından çok sular aktı. Yüzyıllar boyunca farklı anlamlar yüklenen, milliyetçiliğin yükselmesiyle birlikte uluslar kuran ve dağıtan kültür, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren devletler için bir kamu politikası nesnesi, düzenlenmesi ve denetlenmesi gereken bir alan hâline gelir. Söz konusu düzenleme ve denetleme kaygısı, Avrupa’da farklı kurumsal yapılanmalar ile kendini gösterir. Büyük Britanya, İngiliz liberalizminin etkisiyle kültürle yüz göz olmamayı seçmiş; seviyeyi korumuş; mesafeli yönetim ilkesi (*arm’s length principle*) doğrultusunda alanı, 1946’da bir yarı özerk hükümet dışı kuruluş olarak kurulan Büyük Britanya Sanat Konseyine² (Arts Council of Great Britain-ACGB) bırakmıştır. Fransa ise yine “büyük”lüğünü göstermiş, devletin kültür alanına müdahalesinin meşruiyeti ve gerekliliği konusundaki kadim geleneği sürdürerek, V. Cumhuriyet’in kuruluşunun hemen ertesinde bir Kültür İşleri Bakanlığı (1959) ihdas ederek yazar André Malraux’un ellerine teslim etmiştir. Yakın geçmişlerindeki totalitarizm sonucu hayatın her alanına nüfuz eden devasa kültür ve propaganda bakanlıklarına sahip olan İtalya ve Federal Almanya Cumhuriyeti ise merkezi bir yapılanmadan uzak duracaklardır. İtalya, kültür alanındaki yetki ve sorumlulukları çeşitli bakanlıklar içindeki müdürlüklere paylaştırırken; Federal Almanya Cumhuriyeti, kültürel federalizmin avantajlarını öne çıkararak merkezi bir yapılanmadan kaçınacak; Alman Demokratik Cumhuriyeti ise, *Kulturbund* ve Sanat Akademisinden sonra 1954’te merkezîyetçi yapıyı daha da güçlendirecek olan Kültür Bakanlığını kurarak “sosyalizmin inşası”nı (*Aufbau des Sozialismus*) hızlandırmaya öncelik verecektir.

Tercihler ve öncelikler farklı; ortalık dağınıktır. Ancak bu dağınıklık, Kültür Politikası Çalışmaları’nın 1990’larda bağımsız bir disiplin olarak ortaya çıkması ve bu süreçte alanı anlama ve anlamlandırma çabalarının; özellikle de karşılaştırmalı araştırmaların artması sonrasında belli başlı modeller çerçevesinde bir düzene kavuşturulur. Merkezîyetçilik-ademi merkezîyetçilik ekseninin belirlediği farklı modellere³ ve kurumsal yapılanmalara rağmen, Savaş sonrası Avrupa devletlerinin kültür politikasını biçimlendiren bazı temel ilkeler de söz konusudur. Bu ilkelerin başında

kültürün bir hak kategorisi olarak kabul edilmesiyle birlikte kültürün demokratikleşmesi politikasına öncelik tanınması gelir. 1948’de Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin 27. maddesinde sosyal ve ekonomik haklara ek olarak ilk kez kültür hakkı da yer almıştır.⁴ Kültür hakkı, kültüre hukuki bir statü kazandırmış; temel bir insan hakkına dönüştürmüştür. Hedef, liberal eşitlik projesi temelinde kültüre erişimin evrenselleştirilmesi; uygulamada ise “hangi kültür?” ya da “kim/lerin kültürü” sorularını bir kenara bırakarak, yüksek kültür ile kitleler ile arasındaki mesafeyi kısaltmaktır. Bununla birlikte, söz konusu mesafe kısaltmamış; kültüre erişimdeki sınıfsal, coğrafi, toplumsal cinsiyet temelli vb. eşitsizlikler sürmü; kültürün demokratikleşmesi politikaları kat edilen mesafeye rağmen bir ideal olarak kalmıştır.

1980’lerden sonra ise kültür hakkından ve kültürün demokratikleşmesi hedefinden bu kez yeni koşulların, özellikle de kimlik temelli hak mücadelelerinin etkisiyle kültürel hakların tanınmasına ve kültürel demokrasinin tesisine doğru bir süreç başlayacaktır. Kültürel haklar ve bu çerçevede kültürel demokrasi, kültüre erişim vurgusundan bütün çeşitliliğiyle “herkes”in kültürel üretim, tüketim ve dağıtım kaynaklarına ve araçlarına erişiminin güvence altına alınmasına, başka bir anlatımla yerel, bölgesel ve azınlık kimliklerinin tanınması ve karar alma ve yaratım süreçlerine katılmasına kayışın bir ifadesidir (Gattinger, 2012: 3). Ancak söz konusu süreç, kolay olmamış, çeşitli dirençlerle karşılaşmıştır. Kültürel haklar demir leblebidir; bir “Truva atı” olmasından, “güvenlik açığı” oluşturmasından, ulusal bütünlüğe gizlice sızarak devletlerin geleneksel egemenlik haklarını ihlal etmesinden çekinilir. Bir başka çekince de kültürel hakların kolektif haklar çerçevesinde talep edilmesi durumunda yol açabileceği kültürel görecelilik (Chokr, 2007) ve gettolaşma eğiliminin demokrasiyi tehdit etmesidir. Bununla birlikte, sınırlı sayıda da olsa bazı devletler, kültür hakkının yanı sıra kültürel hakların tanınması, korunması ve teşvikini iç hukuk yoluyla, anayasalarından başlayarak farklı hukuki ve idari düzenlemelerle güvence almaya yöneleceklerdir.

1980’ler aynı zamanda kültür hakkından sonra kültürel hakların da uluslararası insan hakları araçlarında yer almaya başladığı bir dönemdir. İkiz Sözleşmeler’in açtığı yoldan devam edilerek, belirli toplulukların üyesi bireylere geçici statüleri (mülteciler, tutuklular vb.) ya da kalıcı koşulları (kadınlar, engelliler vb.) nedeniyle özgül hakların tanınması yaklaşımı öne çıkmış (Detrick, 1992: 20); başta BM’nin Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi (CEDAW-1979) ve Çocuk Haklarına Dair

Sözleşme (1989) olmak üzere çeşitli insan hakları araçlarıyla taraf devletler kültürel haklar konusunda da yükümlü kılınmıştır. 1990'lı yıllarla birlikte Avrupa Konseyi de kültürel haklar konusunda çeşitli araçlar geliştirir; Bölgesel ya da Azınlık Dilleri Avrupa Şartı (1992) ve Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme (1994) imzaya açılır. Yeni binyle ise UNESCO'nun Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi (2005) ile girilecektir. Kültürel çeşitlilik ifadesi birçok yaraya aynı anda deva olmaya, küreselleşmenin dayattığı koşullarda farklı çıkarları uzlaştırmaya yönelik kaygan bir kavramdır (Wolton, 2003: 65).⁵ Sözleşmenin amacı, kültürel mal ve hizmetlerin küresel ölçekte dolaşımını ve bu çerçevede ticaret ile kültür arasındaki hassas dengeyi korumanın yanı sıra, devletler, sivil toplum kuruluşları ve kültür endüstrilerine yönelik normatif bir ilkeler bütünü oluşturmaktır (Vlassis, 2007: 3). Bu çerçevede Sözleşme, kültürel çeşitliliği sürdürülebilir kalkınma, barış ve güvenlik, insan hakları, gelişme, azınlıklar, yerli halklar, geleneksel kültür, ifade ve enformasyon, sosyal kaynaşma, toplumda kadın, düşünce, ifade ve bilgi edinme özgürlüğü, fikrî mülkiyet hakları, küreselleşme gibi olgu ve süreçlerle ilişkilendirmektedir (McGoldrick, 2007: 460).

Şimdi ve Sonrası: Ne Olmaktadır, Ne Olabilir?

Ulus-devletler ölçeğinde özgül idari yapı ve mekanizmaların geliştirilmesiyle ortaya çıkan modern kültür politikası, 1980'lerden itibaren kültürel üretim, tüketim ve dağıtımın, yerelleşme-bölgeselleşme-küreselleşmesiyle köklü bir dönüşüme uğrayacaktır (Mangset, 2020: 403). Ulus-devletlerin sınırlarını muğlaklaştıran bu üç dinamik, öncelikle kamu politikalarının ölçeği ve bu çerçevede karar alma düzey ve mekanizmaları üzerinde etkili olmuştur. Kültür politikasının diğer kamu politikalarıyla karşılaştırıldığında oldukça geç bir dönemde ortaya çıktığını dikkate aldığımızda geçirdiği dönüşüm de daha hızlı ve radikaldir. Bu süreçte farklı kültür politikası modelleri, ideal tipik özelliklerini büyük oranda korumalarına rağmen Avrupa devletlerinin giderek benzer sorunlarla karşı karşıya olmaları ve getirilen çözümlerin de genel çerçevesi itibarıyla birbirine benzemesi nedeniyle yakınlaşırlar.

Küreselleşmenin kültür politikası üzerindeki etkileri, kültürün küreselleşmesi ve küreselleşmenin kültürel boyutları olarak değerlendirilmesi gereken iki düzlemde ortaya çıkmıştır. Kültürel arz, talep ve dağıtımın dünya ölçeğinde dolaşımını ifade eden kültürün küreselleşmesi olgusu⁶, kültürün çok anlamlılığının daha da karmaşıklaşmasına, devlet-toplum-kültür ilişkilerinin yeni biçimler kazanmasına; alandaki aktörlerin artmasına; kültürel tercihlerin, pratiklerin ve mecraların çeşitlenmesine; kültürel ifade biçimlerinin özellikle

de dijitalleşmeyle birlikte “her yerdeleşme”sine yol açmıştır. Öte yandan küreselleşmenin kültürel sonuçları, kültür alanının Refah Devleti çerçevesinde ihtimam gösterilen “özellikli” yapısının değişmesini, “normalleşme”sini ve diğer politika alanları gibi kültür politikasının da ekonomik mantığa teslim edilmesini getirmiştir. Söz konusu ekonomik mantık, aşağıda ele alınacağı gibi kamu politikalarına yön verecek ve meşruiyet kazandıracak bir kavram setini de beraberinde getirecektir.

Kültür alanının ve politikasının “normalleşme”si neoliberalizmin katkısıyla hızlanır. Finansallaşma, deregülasyon ve özelleştirme, Refah devletinin savaş sonrası konsolidasyonu sürecinde ortaya çıkan ve öncelikli hedefi yurttaşların kültür hakkını hayata geçirmek olan kültür politikalarında derin bir kırılmaya neden olur. “(K)amu yararı (ya da buna ilişkin herhangi bir algı) temelinde kurulmuş bir yurttaş toplumu anlayışının yerine, çıkarlarını azamileştirmeye çalışan ve *homo oeconomicus*’lardan oluşan bir neoliberal yığınını konulması gerekir” (Filho, 2021: 34-35). Küresel neoliberalizmin kültür politikasından öncelikli beklentisi, kanıt temelli ve ölçülebilir olmasıdır. Kültür sektörü ve aktörleri, boş beleş şeyler üretme ihtimallerine karşı, verimli olduklarına ve sosyo-ekonomik etki yarattıklarına ilişkin somut kanıt üretmek; her anlamda ölçülebilir olduklarını göstermek; “paranın karşılığı”nı verdikleri konusunda ikna etmek; Belfiore’nin de belirttiği gibi gerektiğinde kuşku verilerden ve kendinden menkul istatistiklerden medet ummak zorunda kalacaklardır. Belfiore’nin “sözde kanıt temelli rejim” olarak tanımladığı bu iklim, gerekçelendirme kaygısını ve kültür politikasının araçsallığını artırmıştır (Belfiore, 2022: 293-310). Aslında kültür politikası ortaya çıktığı andan itibaren hep kendine dışsal amaçlara hizmet etmiş; yurttaşlar topluluğu oluşturma, sosyal bütünlük sağlama, kalkınmayı hızlandırma, kimi zaman da “bölme ve yönetme” işlevini üstlenmiştir. Ancak bu kez söz konusu olan bütüncül, Saez’in ifadesiyle “aşırı araçsallaşma”dır. Aşırı araçsallaşma, kültür politikasını kültürden büyük oranda kopararak, siyasal ve iktisadi güçlerin belirli bir andaki ve bağlamdaki hedeflerine bağımlı kılar; diğer alanlara yaptığı katkılarla meşrulaştırır (Saez, 2022). Aşırı araçsallaşma kültür politikası üzerinde derin ve uzun vadeli etkiler yaratmış; diğer alanlara yaptığı katkı her zaman kanıtlanabilir nitelikte olmasa da (Belfiore, 2002: 91-106) fonlama için temel gerekçe hâline gelmiştir.

Neoliberalizm diğer kamu politikalarında olduğu gibi kültür politikasında da “kamu” ve “hizmet” boyutunun giderek gözden düşmesine ve devletin sarkaç hareketi (bir yandan kamu alanından geri çekilirken diğer yandan da teknokratlaşması) sonucu özel sektörden devşirilen ilkelere “Yeni Kamu

İşletmeciliği”nin öne çıkmasına yol açacaktır. Kamu felsefesindeki bu derin dönüşümle “müşteri” odaklı bir anlayışa kayılması, etkililik, verimlilik, kârlılık, performans vb. ölçütler temelinde bir yaklaşımın hâkim olmasını getirecek; kültür ve sanatın özgül anlam ve değeri kadar, değer ölçümlemesine ilişkin bakış açısı da değişecektir. Kültürün *per se* değeri, neoliberalizmin koluna taktığı Yeni Kamu İşletmeciliği ile birlikte önemini kaybeder; kültür politikası, diğer kamu politikalarına ilâştirilen ve güç devşiren; ekonomik ve toplumsal meselelerin çözümüne katkıda bulunması beklenen bir alan hâline gelir (Çopiç ve Komel, 2012: 313). Bu süreç aynı zamanda, kültür endüstrilerinden yaratıcı endüstrilere⁷ doğru terminolojik bir değişimin de önünü açacaktır. Söz konusu terminoloji değişimi, eskiyi yeniden etiketlendirme girişimi değildir. Tony Blair’in Yeni İşçi Partisi’nin ekonomiye ivme kazandırmak ve kültür politikasını dönüştürmek (Strandberg, 2023: 57) yönündeki stratejik hamlesiyle başlamış; yaratıcı endüstriler, kısa süre içinde hemen her ülkede benimsenen bir *motto* hâline gelmiştir. Kültür ve sanat sektörünün yüzünü devletten piyasaya çeviren; saf ekonomik rasyonaliteye tâbi kılan bu süreç, yaratıcılığı öne çıkaran bilgi ekonomisinden meşruiyet devşirir (Garnham, 2005: 28).

Neoliberal yönetimsellik, kırılgan ve güvencesiz çalışma koşullarının esneklik söylemi etrafında normalleştirilmesine, sosyal refah uygulamalarının özelleştirilmesinin kamu sektörünün etkililiğine katkıda bulunacağı iddiasına ve tüketicinin seçim özgürlüğünün bireysel özgürlükler *idea*’sı ve rejimiyle bütünleştirilmesine dayanır (Strandberg, 2023: 59-60). Bu çerçevede neoliberalizmin kültürel projesinin diğer kamu politikalarında olduğu gibi bir “dil”i, farklı evrelerinde farklı kavramlarla kendini ifade eden semantik bir çerçevesi vardır. Neoliberalizmin ilk evresinde “piyasa köktenciliği”ni desteklemeye yönelik ekonomistik ve teknisist bir dil öne çıkar. Söz konusu dilin en önemli özelliği politikadan arındırıldığı izlenimini veren bir kavram setine dayanmasıdır. 1990’ların ortalarından küresel finans krizine kadar yaşanan ikinci evresinden pandemiye ve günümüze gelen süreçte ise neoliberalizmin “yeniden markalandırılma”sı adına bir zamanların mücadele kavramlarının istismar edilerek ehlileştirildiğine tanık olunur (Ranan: 2023). Küresel uluslararası şirket ve kuruluşların rıza inşa etmesi gerekmektedir. Söz konusu ihtiyaç doğrultusunda fırsat eşitliği, katılımcılık, kapsayıcılık gibi kavramlar, tarihsel arka planlarından ve özgürlükçü potansiyellerinden arındırılarak (Sardoč, 2022: 1728-1730) piyasaya sürülür. Üstelik kavramlar, siyasal bakış açıları ya da çıkarların basit yansımaları olmaktan çıkmış, neredeyse aktörleşmiş (Tran, 2024); neoliberalizmin epistemik yönetiminde ve siyasa yapımında performatif bir rol üstlenmişlerdir. Bu

kavramlardan üçü özellikle değerlendirilmeyi hak eder: Güçlendirme (empowerment), dayanıklılık (resilience) ve iyilik hâli (well-being). Gündelik dilden akademi ve iş çevrelerine, hükümetlerin siyasa metinlerine ve sivil toplum kuruluşlarının projelerine kadar çok geniş bir alanda kullanılan bu üç kavram, yeni bir aşama olan “insani yüzlü neoliberalizm”in (Filho, 2021:61) farklı meselelere çözüm üretme ve sorumluluk üstlenme iddiasına meşruiyet sağlar.

1960’lı yıllardan itibaren eşitlik ve adalet talep eden sosyal hareketlerin kullandığı güçlenme/güçlendirme kavramı, her türlü iktidar ilişkisinin sorgulanmasına ve üstesinden gelinmesine dayalı bir anlayışın ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Bir siyasal mücadele kavramı olarak güçlendirme, 1990’lardan itibaren toplumsal cinsiyet ve kalkınma programlarının başat hedeflerinden biri hâline geldikten sonra özellikle de yoksulluğu azaltma projelerinde yaygın bir biçimde yer bulur.⁸ Güçlendirme, dezavantajlı birey ve toplulukların, güçsüzlük hâlinde güç sahibi olmaya doğru geçişini, geleceklerini biçimlendirme, değişime aktif bir biçimde katılımlarını sağlamaya yönelik müdahaleler bütünüdür ifade eder. Bu süreçte güçlenme, bir mücadele kavramından müdahale kavramı (güçlendirme) hâline gelirken, çeşitli boyutlarıyla eleştirilmeye başlanır. İlk eleştiri, devlet ya da uluslararası kuruluşların güçlendirme söylemini sahiplenerek “güçlendirilecek” olanları himaye politikalarına tâbi kılmaları tehlikesidir (Al-Haj ve Mielke, 2007:2). İkinci eleştiri, kavramın radikal boyutunu yitirerek ehlileşmesidir. Güç ilişkilerinin karmaşık ve çok boyutlu niteliğini sorgulayan güçlenmenin, neoliberalizmle birlikte güç meselesini bireysel kapasite ve statüye indirgeyen bir anlam kazanmasıdır (Calvès, 2009: 745). Özellikle de feministler, “güçlendirme” anlatısında eşitsizliklerin kaldırılmasına yönelik yapısal bir dönüşüm iradesinin eksikliğini ve kadınları insafsız kural ve uygulamaların hâkim olduğu neoliberal istihdam piyasasına dâhil ettiği gerekçesiyle ifşa edeceklerdir (Cornwall, 2018). Bu çerçevede diğer politika alanlarında olduğu gibi kültür politikaları ve projelerinin de çeşitli dezavantajlı toplulukları güçlendirmesi (Cornwall, 2018) beklentisi, kavramın cazibesine rağmen bazı sorunlar içermektedir. Zira kültür alanındaki eşitsizlikler çok boyutlu ve karmaşıktır. Bu çerçevede güçlendirme iddiası, yalnızca siyasal, ekonomik ve sosyal güçsüzlükten değil, aynı zamanda çeşitli nedenlere bağlı olarak sürekli bir biçimde ayrımcılığa uğrayan topluluklar söz konusu olduğunda daha da karmaşıktır. Dolayısıyla neoliberal güçlendirme anlatısı, kültür alanındaki karmaşık ve yapısal eşitsizlikler meselesini görmezden gelmeye dayalıdır.

Newsinger ve Serafini'nin ifadesiyle kriz-sonrası kapitalizmin temel kavramlarından biri olan dayanıklılık (Newsinger ve Serafini, 2021: 1), sistemi sürdürülebilir kılma adına sorumluluğu birey ve kurumlara aktararak, daha betere hazırlıklı olmaya, başa çıkmaya, ayakta kalmaya ve uyum göstermeye yönelik bir çağrıdır. Söz konusu çağrı, neoliberal yönetimselliğin öznellik rejiminin kurulmasında vazgeçilmez bir öneme sahiptir. Noecleous'un da vurguladığı gibi, kırılmalık ve güvencesizlikten söz etmek ve olumsuz çağrışımlarını gündeme getirmek yerine, dayanıklılığın ima ettiği olumlu göndermeleri öne çıkarır (Noecleous, 2013: 3). Bu çerçevede Noecleous, dayanıklılığın tanımı gereği "direniş" düşüncesine karşı olduğunu ve rıza gerektirdiğini savunur. Ancak burada söz konusu olan, edilgen bir rıza değildir. Direnmek yerine, edimlerimizi devlet ve sermayeyle uyumlu kılabilecek etkin bir rızadır (Noecleous, 2013: 5). Noecleous'a göre, bir kendilik (*self*) teknolojisi olarak dayanıklılığı öne çıkaran neoliberal yurttaşlık (Noecleous, 2013: 5), güçlü olanın hayatta kalacağı, diğerlerinin ise yok olacağı bir senaryoya dayanır. Söz konusu anlatı ve çağrı, son yıllarda dünyanın hemen her yerinde bütçe ve fon kısıtlamalarıyla karşı karşıya kalan, kemer sıkma politikalarına boyun eğen, esnek çalışma biçimlerine uyum sağlamları beklenen kültür sektöründe önemli bir tahribat yaratmıştır. Kültür kurum ve kuruluşları arasındaki eşitsizlikleri artırmış; özellikle de bazı bağımsız sanat disiplinlerinin hızla güç kaybetmesine yol açmış, kültür ve sanatın mücadele perspektifini ortadan kaldırmıştır.

Noecleous'a göre, dayanıklılık anlatısı son yılların yükselen değeri, "mutluluk gündemi" ve sanayi ile olan yakından ilişkilidir (Noecleous, 2013: 5). Söz konusu gündem ve sanayi, diğer kamu politikalarında tanık olduğu gibi kültür politikası ve projelerinde de iyi olma hâlinin temel bir "çıktı" hâline gelmesine; fon taleplerinde temel bir gerekçe oluşturmasına yol açacaktır. Kültür ve sanatın bireye haz ve mutluluk sağlama potansiyeline, sağaltıcı gücüne inancın geçmişi, hiç kuşkusuz yeni değildir. Bununla birlikte Munira Mirza'nın "sağaltıcı devlet" olarak tanımladığı zihniyet dönüşümünün bazı ayırt edici özellikleri vardır. Birleşik Krallık örneğinden hareket eden Mirza, söz konusu yaklaşımla 1970'lerden itibaren yurttaşların duygusal ihtiyaçlarının karşılanmasının yanı sıra sosyal sorunların çözümü konusunda da kültür ve sanata başvurulmasını öne çıkarıldığını belirtir (Mirza, 2005). Kültür ve sanatın iyi olma hâline katkısı konusundaki siyasa söylemi, 1990'lardan sonra uluslararası düzeyde yaygınlık kazanacak, "insani yüzü liberalizm" tarafından sonuna kadar istismar edilecektir.

İyi olma hâli, çok geniş bir alanda kullanılan muğlak bir kavram ve tahayyüldür. Muğlaklığı büyük oranda kültürel bir inşa olmasından ve bu yönüyle dışa vurum ya da “göstergeleri”yle bireyler ve topluluklar açısından farklı biçimler almasından kaynaklanır. Oakley vd. iyi olma hâlinin bir kamu politikası aracı olarak güçlü bir argüman oluşturmamasını teknokratik bir ölçüm diline sıkışmasına ve bu çerçevede tartışmaların hangi politikaların iyi olma hâline katkıda bulunduğu şeklindeki daha ontolojik meseleleri geçiştirmesine bağlarlar. Oakley vd.’nin dikkat çektiği bir başka mesele de iyi olma hâli bulgularının siyasa yapımı üzerine yarattığı etkilerle ilgilidir. Bu konuda yazarlar, iki noktaya dikkat çekerler. İlki, araştırmaların da ortaya koyduğu gibi, istihdam, eğitim ve sağlık gibi alanların “iyi olma hâli”nin sağlanmasında belirleyici olmasına karşılık, kültür ve sanatın iyi olma hâli üzerindeki etkisinin doğrudan olmamasıdır. İkincisi ise iyi olma hâli biçimleri ve düzeylerinin ekonomik, sosyal ve coğrafi olarak eşitsiz dağılımıdır. Kısacası, kültür ve sanat alanındaki bulguların “iyi olma hâli”ne katkısı ancak dolaylıdır. “Eşitsiz dağılım” ise eşitsizliklerin telafisi ve azaltılması meselesinde zaten zayıf bir karnesi olan kültür politikaları (Oakley vd., 2013: 22) için önemli bir mesele olarak durmaktadır.

Ancak, “iyi olma hâli” kavramı konusunda yukarıda yer alan belli başlı meseleler, neoliberal rasyonalite tarafından mesele edilmez. Kültür ve iyi olma hâli kavramlarının çok boyutlu ve kaygan doğası, ihtiyacı olana ihtiyacını verme özelliğine sahiptir (Oman, 2021: 253) ve bu çerçevede kayganlık, neoliberalizm için bir kusur değil meziyettir. Özellikle de kültür politikasında temel bir öneme sahip olan “kimin kültürü/hangi kültür?” sorusu ve bu çerçevede iyi olma hâline katkısı (Oman, 2021: 241), etki ve performans odaklı neoliberal kültür politikaları açısından büyük bir anlam taşımaz. İyi olma hâlinin neoliberal dönüşümünün, birbiriyle ilişkili iki sonucu olmuştur. İlki, iyilik hâlinin beden ve ruhun ekonomik kaynaklar olarak değerlendirilebileceği bir siyasa paradigması hâline gelmesidir. İkincisi ise iyi olma hâli, yalnızca bir erdem değil aynı zamanda bir ideoloji hâline gelmiş ve söz konusu hâle uyum sağlamadaki başarısızlık, bir kusur niteliği kazanmıştır (Cederström ve Spicer, 2015: 4). İyi olma hâlinin sağlanması, “insani yüzlü neoliberalizm”in diğerkâmlık çerçevesinde yeniden markalandırılmasına önemli bir katkı sağlar. Bu durum, özellikle de araçsallaşan, diğer kamu politikalarının derdini kendine dert etmesi ve destek olması beklenen kültür politikalarının yükünü daha da artırırken, aynı zamanda da ancak dolaylı ve sınırlı etki yaratabileceği hedeflere doğru zorlayarak temel işlevlerini belirsizleştirir.

Sonuç Yerine

Neoliberalizmin epistemik yönetişiminin kavramsal dağarcığı, zaten kırılğan ve her türlü dış etkiye açık olan kültür politikalarının yönünü derinden etkilemiştir. Bununla birlikte sorun kavramlarda değil, kavramların suistimal edilmesindedir. Nitekim günümüzde kültür politikası literatüründe, söz konusu kavramlara yeniden mücadele dinamiği kazandırma yöntemleri üzerine bir tartışma sürmektedir. Ancak bu alandaki tartışmalar henüz yenidir ve yetersizdir.

Kültür politikasının zamanın ruhuna teslim olduğu; derin düşünmenin itibarının azaldığı; teorik tartışmaların proje ve savunu temelli çalışmalar karşısında hızla irtifa kaybettiği, mücadele kavramlarının istismar edildiği ve neoliberalizm tarafından rehine alındığı bir dönemden geçiyoruz. Ancak mesele, yalnızca neoliberalizmin kültür politikaları üzerindeki tahribatı değil. İçinde bulunduğumuz dönemi tanımlayan bir başka gelişme de dünyanın hemen her yerinde yükselen popülist sağın -farklı biçimleri ve çeşitliliği içinde-, “gerçek halk”ın değerlerini baş tacı etmesi, muhayyel altın çağ özlemlerine seslenerek kültürel “iç” ve “dış”lar oluşturması. Bu çerçevede popülist sağ iktidarlar ve iktidar ortakları, kültürel hegemonyalarını güçlendirmek adına anayasadan başlayarak ülkelerindeki hukuki mevzuatı değiştirmekte, eskilerini lağvederek yeni kültür kurumları oluşturmakta, çağdaş sanata karşı amansız bir mücadele sürdürmekte, başta mimarlık olmak üzere çeşitli alanları kapsayan bir estetik rejim oluşturmaktalar.

Bundan sonrasını kestirmek kolay değil. Ancak günümüzde çok sayıda araştırmacı, neoliberalizmin gücünün sınırlarına ulaştığı ve bundan sonra beklenmesi gerekenin uzun döneme yayılacak bir çöküş olduğu düşüncesinde. Sağ popülizm ise görüldüğü kadarıyla yükselişini sürdürecektir, Moffitt’in ifadesiyle “daha uzunca bir süre burada olacak” (Moffitt, 2020: 234). Dolayısıyla demokratik bir kültür politikası inşası yönündeki mücadele, meşakkatli bir yol vadedyor.

Sonnotlar

1- Bir kamu politikası olarak kültür politikası, tarihsel mesenlikten ve kültür ve sanatta devlet patronajından hem amaçları hem de mekanizmaları açısından farklılıklar taşır. Bu konuda bkz: (Üstel, 2021: 19-21).

2- Büyük Britanya Sanat Konseyi, dünyada hükümet fonlarını ilk kez kol boyu mesafe ilkesi doğrultusunda dağıtan kuruluş olarak kabul edilmektedir (The Compendium of Cultural Policies and Trends, 2019).

3- Bu konuda bkz: (Üstel, 2021).

4- Madde 27 “1. Herkes, topluluğun kültürel yaşamına özgürce katılma, sanattan yararlanma ve bilimsel gelişmeye katılarak onun yararlarını paylaşma hakkına sahiptir. 2. Herkesin kendi yarattığı bilim, yazın ve sanat ürünlerinden doğan manevi ve maddi çıkarlarının korunmasına hakkı vardır.”, (İnsan Hakları Derneği, 1999).

5- Wolton’a (2003) göre, kültürel çeşitlilik meselesine bakış açısını, iki başlık altında toplamak mümkündür. İlki, 1990’lar boyunca “yaratıcı çeşitlilik” kavramını kullanan UNESCO başta olmak üzere uluslararası kuruluşların önemli bölümünün savunduğu kültürel çeşitliliğe. Bu kullanım, kültürel toplulukların üyelerinin kimliklerini, tarihsel miras ve değerleri başta olmak üzere tanımlayıcı unsurlarını koruma ve teşvike dayalı bir çeşitliliği ima eder. İkincisi ise, kültür endüstrileri ve yaratıcı ekonomiler tarafından teşvik edilen çeşitliliğe.

6- Kültürel küreselleşme olgusuna ilişkin literatürde dört temel yaklaşım öne çıkar: Kültürel homojenleşme yaklaşımı, kültürel parçalanma (ya da çatışma) yaklaşımı, alımlama yaklaşımı ve kültürel akımlar ya da ağ yaklaşımı. Bu konuda bkz: (Üstel, 2011).

7- Bu konuda bkz: (Aslan, 2017; Demir, 2014).

8- Bu konuda bkz: (Calvès, 2009).

Kaynakça

Al-Haj M ve Mielke R (2007). Introduction: Education, Multiculturalism, and Empowerment of Minorities-An Overview. İçinde: M Al-Haj ve R Mielke (der), *Cultural Diversity and the Empowerment of Minorities: Perspectives from Israel and Germany*, Oxford: Berghahn Books, 1-10.

Aslan G (2017). Yaratıcı Endüstrilerin Yükselişi: Geçmiş, Bugün ve Gelecek. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(4), 109-122.

Belfiore E (2002). Art as a Means of Alleviating Social Exclusion: Does It Really Work? A Critique of Instrumental Cultural Policies and Social Impact Studies In the UK. *International Journal of Cultural Policy*, 8(1), 91-106.

Belfiore E (2022). Is It Really About the Evidence? Argument, Persuasion, and Thpower of Ideas in Cultural Policy. *Cultural Trends*, 31(4), 293-310.

Calvès A E (2009). Empowerment: The History of a Key Concept in Contemporary Development Discourse. *Revue Tiers Monde*, 200(4), 735-749.

Cederström C ve Spicer A (2015). *The Wellness Syndrome*. Cambridge, UK: Polity.

Chokr N N (2007). Qui (n’)a (pas) peur du relativisme (culturel)? *Tracés*, 12, 25-59.

154 Üstel F (2024). Kültür Politikası: Kısa Bir Değerlendirme. *Mülkiye Dergisi*, Kültür Özel Sayısı, 145-156.

- Čopič V ve Komel M (2012). Repenser la politique culturelle selon une perspective post néolibérale. İçinde: G Saez ve J P Saez (der), *Les Nouveaux Enjeux des Politiques Culturelles: Dynamiques Européennes*, Paris: La Découverte.
- Cornwall A (2018). Beyond “Empowerment Lite”: Women’s Empowerment, Neoliberal Development and Global Justice. *Cadernos Pagu*, 52.
- Demir E M (2014). Yaratıcı Endüstriler. *İlef Dergisi*, 1(2), 87-107.
- Detrick S (1992). The Origins, Development and Significance of the United Nations Convention on the Rights of the Child. İçinde: S Detrick (der), *The United Nations Convention on the Rights of the Child: A Guide to the “Travaux Préparatoires”*, Dordrecht: Martinus Nijhoff, 19-30.
- Filho A S (2021). *Kriz Çağı: Neoliberalizm, Demokrasinin Çöküşü ve Pandemi*. Yordam Kitap: İstanbul.
- Garnham N (2005). From Cultural To Creative Industries. An Analysis Of The Implications of The “Creative Industries” Approach to Arts and Media Policy Making in The United Kingdom. *International Journal of Cultural Policy*, 11(1), 15-29.
- Gattinger M (2012). Democratization of Culture, Cultural Democracy and Governance. <https://www.semanticscholar.org/paper/Democratization-of-Culture-%2C-Cultural-Democracy-and-Gattinger/6d446013f265c122576061540749842446b27e74>, Son Erişim Tarihi, 17/03/2024.
- İnsan Hakları Derneği (1999), İnsan Hakları Evrensel Beyannameşi. <https://www.ihd.org.tr/insan-haklari-evrensel-beyannameşi/> Son Erişim Tarihi, 16/04/2024.
- Mangset P (2020). The End of Cultural Policy?. *International Journal of Cultural Policy*, 26(3), 398-411.
- McGoldrick J (2007). Culture, Cultures and Cultural Rights. İçinde: A B Mashood ve R McCorquodale (der), *Economic, Social and Cultural Rights in Action*, Oxford ve New York: Oxford University Press, 447-474.
- Mirza M (2005). The Therapeutic State: Addressing the Emotional Needs of the Citizen through the Arts. *International Journal of Cultural Policy*, 11(3), 261–273.
- Moffit B (2020). *Popülizmin Küresel Yükselişi. Performans, Siyasi Üslup ve Temsil*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Neocleous M (2013). Resisting Resilience. *Radical Philosophy*, 178, 2-7.
- Newsinger J ve Serafini P (2021). Performative Resilience: How the Arts and Culture Support Austerity in Post-Crisis Capitalism. *European Journal of Cultural Studies*, 24(2), 373-393.
- Oakley K vd. (2013). Happy Now? Well-being and Cultural Policy. *Philosophy & Public Policy Quarterly*, 31(2), 17-25.

Oman S (2021). *Understanding Well-being Data: Improving Social and Cultural Policy, Practice and Research*. Cham: Palgrave Macmillan.

Ranan D (der) (2023). *Dilin Gücü, Suistimal Edilen Sözcükler ve Siyasal Mücadele Kavramları*. Ankara: Nika Yayınevi.

Saez G (17/11/2022). Vers Un Hyper-Instrumentalisme Des Politiques Culturelles. <https://www.telos-eu.com/fr/politique-francaise-et-internationale/vers-un-hyper-instrumentalisme-des-politiques-cult.html>, son erişim Tarihi, 23/05/2024.

Sardoč M (2022) Editorial: The Rebranding of Neoliberalism. *Educational Philosophy and Theory*, 54(11), 1727-1731.

Strandberg G (2023). The Paradigm of the Creative Industries: Cultural Policy in the Neoliberal Welfare State. *The Nordic Journal of Aesthetics*, 32(66), 50-73.

The Compendium of Cultural Policies and Trends (2019). https://www.culturalpolicies.net/country_profile/uk-1-1/ Son Erişim Tarihi, 05/05/2024.

Thuy T (2024). Cultural Policy on the Move: Between the Paradigmatic and the Pragmatic. *International Journal of Cultural Policy*, 30(5), 567-582.

Üstel F (2011). Küreselleşen Hangi Kültür' ya da Kültürel Küreselleşmenin Demokrasi Sınırı. İçinde: Ö Adadağ ve C Yıldızcan (der), *Küreselleşme ve Demokrasi. Küreselleşmenin Farklı Yüzleri*, Ankara: Dipnot Yayınları, 90-104.

Üstel F (2021). *Kültür Politikasına Giriş. Kavramlar, Modeller, Tartışmalar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Vlassis A (2007). Diffusion et institutionnalisation des normes internationales. France, OMC/UNESCO et l'enjeu de la Diversité Culturelle. https://ceim.uqam.ca/db/IMG/pdf/VlassisA__diffusiondiversiteculturelle.pdf, Son Erişim Tarihi, 21/03/2024.

Wolton D (2003). *L'autre Mondialisation*. Paris: Flammarion.